

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Științe Politice

TEZĂ DE DOCTORAT

Rolul vecinătății comune și al percepției elitelor în dinamica
raporturilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă

Conducător științific: Prof. Univ. Dr. Adrian Pop

Autor: Elena Cătălina Ștefănescu

București, 2025

Cuprins

Listă de abrevieri	1
Introducere	3
Capitolul I - Structuri instituționale, elite politice și poziții naționale: dinamica politicii externe a Uniunii Europene față de Federația Rusă	24
➤ Instituționalismul – un cadru teoretic util, dar insuficient pentru a explica în mod complet politica externă a Uniunii Europene	25
➤ Sistemul decizional în UE	38
➤ Luarea deciziilor în politica externă europeană	40
➤ Efectele dinamicii instituționale și a impactului elitelor asupra politicii externe a UE față de Federația Rusă	44
➤ Impactul elitelor în politica externă europeană	47
➤ Studiu de caz al impactului elitelor într-o decizie de politică externă a UE - Adoptarea în anul 2025 a Facilității de Reformă și Creștere pentru Republica Moldova	56
➤ Partidele politice europene și grupurile politice din Parlamentul European	61
➤ Pozițiile statelor membre UE cu privire la Federația Rusă	70
▪ Austria	70
▪ Ungaria	73
▪ Germania	75
▪ Italia	79
▪ România	82
▪ Polonia	85
▪ Suedia	89
▪ Finlanda	89
▪ Danemarca	91
▪ Țările Baltice	91
▪ Bulgaria	93
▪ Malta	95
▪ Irlanda	96
▪ Benelux: Belgia, Olanda și Luxemburg	97
▪ Spania și Portugalia	100
▪ Cehia și Slovacia	100
▪ Franța	102

▪ Cipru	104
▪ Grecia	106
▪ Slovenia	109
▪ Croația	110
➤ Analiza comparată a politicii externe a Uniunii Europene și Federației Ruse în vecinătatea comună	111
➤ Belarus	118
➤ Republica Moldova	124
➤ Ucraina	129
➤ Georgia	135
➤ Azerbaidjan	140
➤ Armenia	143
➤ Scurtă analiza comparată a politicii externe a UE și a Federației Ruse în regiunile separatiste din Europa de Est și Caucazul de Sud	145
▪ Abhazia și Osetia de Sud	148
▪ Transnistria	150
▪ Nagorno-Karabah	156
▪ Donețk și Luhansk	158
Capitolul II - Geopolitica valorilor - conservatorismul rus versus liberalismul UE	161
➤ Între structură și percepție - realismul neoclasic ca busolă teoretică în relațiile UE–Rusia	162
➤ Concepțiile realismului neoclasic despre stat	165
➤ Valoarea explicativă a realismului neoclasic	168
➤ Critici și limitări	171
➤ Aplicarea realismului neoclasic în analiza deciziilor politicii externe a Federației Ruse	172
➤ Conservatorismul rus	179
➤ Conservatorismul lui Putin: o “meta-ideologie”	182
➤ Liberalismul european	194
➤ Ciocnirea valorilor	196
➤ Impactul elitelor în politica externă a Federației Ruse	206
➤ Analiza dimensiunilor politicii externe a Rusiei: anii 2000-2024	212
➤ Analiza structurii formale și informale a elitelor ruse	222
➤ Structura formală	222
➤ Verticala de putere	223
➤ Modificări asupra modului de funcționare a puterii legislative	226
➤ Modificări directe sau indirecte ale Constituției și ale ordinii constituționale	228

➤ Modificări ce restricționează societatea civilă	230
➤ Identificarea elitelor cu impact în politica externă rusă	231
➤ Studiu de caz: Analiza impactului elitelor în decizia de politică externă a Federației Ruse de a invada Ucraina	250
Capitolul III - Instrumentalizarea războiului hibrid ca element de politică externă în logica elitelor ruse: între moștenire și viziunea lui Vladimir Putin	261
➤ Scurt istoric al conceptului de război hibrid	262
➤ Antecedente conceptuale	268
➤ Războiul hibrid practicat de către Federația Rusă în epoca Putin	270
➤ Războiul hibrid: efecte profunde asupra securității Statelor Membre și Uniunii Europene	276
➤ Controlul reflexiv și Uniunea Europeană	278
➤ Modificarea doctrinelor militare și de securitate ale statelor membre ale Uniunii Europene și ale altor organisme internaționale pentru a face față amenințărilor hibride	281
➤ Implicații cu privire la activarea articolului 4 și articolului 5 din Tratatul NATO	286
➤ Oferirea de noi competențe instituțiilor existente sau înființarea unor noi organisme	287
▪ Activități de penetrare economică, cibernetică și informațională ale Federației Ruse în vecinătatea apropiată	289
▪ Războiul informațional	292
▪ Activități de penetrare economică	295
▪ Atacuri cibernetice	298
➤ Studiu de caz: Războiul hibrid purtat de Federația Rusă în Ucraina	299
➤ Anexarea Crimeei. Războiul din Donbas – o „operațiune militară specială”	318
▪ Cazul Odesa	319
▪ Războiul hibrid în Marea Azov	320
Capitolul IV – Dinamica relațiilor UE-Federația Rusă: o analiza cauzală pe mai multe niveluri și variante posibile de viitor	324
➤ Metode de studii ale viitorului în analiza dinamicii relațiilor UE-Rusia	325
➤ Justificarea alegerii metodei de cercetare	326
➤ Aplicarea metodei și realizarea scenariilor	330
▪ Lituania	330
▪ Sistemul	336
▪ Viziunea asupra lumii	342
▪ Mituri și Metafore	353
➤ Variante posibile de viitor	363

▪ Variante de viitor plecând de la schimbarea viziunii asupra lumii - perspectiva UE	364
▪ Variante de viitor plecând de la schimbarea viziunii asupra lumii - perspectiva Rusiei	372
Concluzii	387
Bibliografie	404
Anexa 1.1	501
Anexa 1.2	525
Anexa 2.1	551
Anexa 2.2	552
Anexa 2.3	553
Anexa 2.4	554

Introducere

Lucrarea intitulată „Rolul vecinătății comune și al percepției elitelor în dinamica raporturilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă” propune o analiză comprehensivă a relațiilor complexe dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, subliniind multiplele dimensiuni ale acestei interacțiuni – instituțională, ideologică, geopolitică și de percepție strategică la nivelul elitelor decizionale. Lucrarea examinează dinamica interacțiunilor UE-Rusia în spațiul vecinătății comune, acordând o atenție deosebită rolului elitelor, modului în care percepțiile, interesele și strategiile acestor actori au impact asupra relațiilor bilaterale, influențând atât cooperarea, cât și escaladarea conflictelor. Prin această abordare, cercetarea își propune să contribuie la o înțelegere mai profundă și mai nuanțată a mecanismelor de putere, precum și a implicațiilor acestora asupra securității și ordinii regionale, având în vedere și perspectiva percepției și impactului pe care elitele îl exercită în acest context. Contribuția cercetării este relevantă pentru înțelegerea dinamicii actuale, având în vedere caracterul deosebit de sensibil al temei în contextul crizelor recurente din vecinătatea comună (Europa de Est, Caucazul de Sud), al invaziei Federației Ruse în Ucraina, precum și al provocărilor de securitate și identitate cu care se confruntă Uniunea Europeană.

Demersul de cercetare se sprijină pe articularea mai multor cadre teoretice – instituționalismul, teoria elitelor, realismul neoclasic, conservatorism, liberalism – fiind consolidat prin utilizarea studiilor de caz și a analizelor comparative, ce îmbină metodologii calitative și cantitative. Prin adoptarea unui cadru teoretic și metodologic eclectic, lucrarea depășește limitele inerente abordărilor monoteorice, propunând o interpretare mai cuprinzătoare a raporturilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă.

Lucrarea tratează subiectul într-o manieră cronologică, evidențiind principalele evenimente istorice și aducând în prim-plan aspecte noi și relevante din prezent. Aceasta reflectă complexitatea și volatilitatea relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, care au fost încă de la început marcate de dezechilibre structurale și viziuni divergente asupra cooperării bilaterale, influențate profund de momente istorice majore precum cele două războaie mondiale și Războiul Rece. Un rol important în această dinamică l-au jucat atât relația specială dintre Germania și Rusia, cât și promisiunile verbale făcute lui Gorbaciov privind

neextinderea NATO spre Est, invocate ulterior de Rusia pentru a-și justifica acțiunile agresive. După prăbușirea URSS, relațiile dintre Uniunea Europeană și Rusia au început cu speranța unei cooperări strânse, reflectată în Acordul de Parteneriat și Cooperare din 1997. În anii 2000, cooperarea s-a intensificat, Rusia devenind un partener economic important pentru UE, în special datorită resurselor energetice, iar cele patru „spații comune” de cooperare – economie, securitate externă, justiție și libertăți, cercetare și educație – au fost stabilite în 2003. Totuși, pe măsură ce Rusia sub conducerea lui Vladimir Putin și-a consolidat puterea internă, iar UE și-a consolidat rolul internațional, divergențele de viziune au început să apară. Eșecul Parteneriatului Strategic din 2007 a marcat începutul distanțării.

Din 2008, relațiile s-au deteriorat, deteriorare accentuată de conflictul ruso-georgian și, mai ales, de criza din Ucraina din 2014, când Rusia a anexat ilegal Crimeea și a susținut separatiștii din Donbas. Ca răspuns, UE a impus sancțiuni economice și a suspendat majoritatea cooperărilor, menținând totuși canale limitate de dialog, în contextul unor poziții divergente în interiorul UE privind abordarea față de Moscova. Inițiative precum apelurile Franței pentru reconsolidarea relației strategice au generat controverse. Vizita Înaltului Reprezentant Josep Borrell în 2021, încheiată cu un schimb dur de acuzații, a evidențiat tensiunile profunde.

Ruptura cea mai gravă a fost invazia militară a Ucrainei de către Rusia în februarie 2022, care a zdruncinat fundamental relațiile UE-Rusia, marcând o etapă de antagonism deschis și consolidând izolarea Rusiei față de Occident.

În prezent, relația este dominată de un antagonism accentuat, cu UE adoptând măsuri ferme de sprijin pentru Ucraina și consolidându-și poziția geopolitică, în timp ce Rusia caută noi parteneri globali pentru a contracara izolarea tot mai pronunțată impusă de Occident.

Gradul de noutate al cercetării constă în surprinderea și analiza, în timp real, a transformărilor aflate în desfășurare la nivel european, precum și a evoluțiilor recente și fără precedent din sfera politicii externe și de apărare, atât a Uniunii Europene, cât și a Federației Ruse. În acest sens, lucrarea evidențiază o serie de mutații geopolitice majore, precum reapariția unui conflict militar de intensitate ridicată pe continentul european, care a condus la o reconfigurare profundă a priorităților strategice ale Uniunii. Drept răspuns, au fost lansate inițiative semnificative precum EDIP (European Defence Industrial Programme) și SAFE (Strategy to Boost the European Defence Industry), marcând intrarea într-o nouă etapă în dezvoltarea dimensiunii de apărare a UE susținută de schimbări semnificative în cadrul instituțional, printre care se numără crearea unui nou portofoliu pentru Apărare și Spațiu în cadrul Comisiei Europene, transformarea subcomisiei SEDE din Parlamentul European într-o comisie parlamentară de sine stătătoare dedicată apărării, precum și de modificări aduse liniilor

bugetare. Totodată, ascensiunea partidelor de extremă dreaptă în Parlamentul European reflectă o schimbare ideologică profundă, cu implicații directe asupra coeziunii politice interne. În paralel, se remarcă revitalizarea politicii de extindere prin acordarea statutului de țări candidate unor state din vecinătatea estică, regresul surprinzător al Georgiei, renunțarea la politica de neutralitate de către anumite state membre, precum și reconfigurarea relațiilor comerciale și rutelor de comerț, toate aceste evoluții conturând o transformare sistemică a arhitecturii de securitate europene. Integrarea acestor fenomene într-o logică extinsă a cercetării oferă o perspectivă originală și valoroasă asupra proceselor complexe de redefinire a ordinii regionale și a arhitecturii de securitate în spațiul european, contribuind astfel la consolidarea înțelegerii academice și practice a dinamicii contemporane UE–Rusia.

Ipotezele de cercetare formulate în cadrul acestei lucrări se concentrează asupra influenței elitelor politice și a percepțiilor, importanței vecinătății apropiate, precum și asupra rolului politicii externe și al tacticilor hibride în dinamica relațiilor bilaterale. Mai exact printre premisele înaintate amintim faptul că elitele politice, atât în Rusia, cât și în Uniunea Europeană, își prioritizează supraviețuirea și consolidarea puterii, ceea ce influențează atât politica internă, cât și cea externă. Un efect important al comportamentului elitelor la nivelul UE este dorința statelor membre de a-și păstra controlul exclusiv în anumite domenii, pentru a evita înlocuirea elitei naționale cu una supranațională, protejând astfel autonomia și influența internă. În cazul Rusiei, acest interes pentru supraviețuire se traduce prin respingerea modelelor democratice promovate de UE, percepute ca o amenințare la adresa regimului autoritar și a stabilității politice, considerându-le o ingerință în suveranitatea națională și o încercare de subminare a puterii interne. Acest comportament conduce la un contrast profund în modul în care cele două părți abordează vecinătatea comună: Rusia manifestă o atitudine agresivă, determinată de percepția amenințărilor la adresa securității și influenței sale, în timp ce UE promovează integrarea și dezvoltarea. Divergențele ideologice și narative identitare amplifică tensiunile reciproce, iar structura politică centralizată a Rusiei îi permite să-și proiecteze influența mai eficient comparativ cu fragmentarea decizională a UE. Totodată, Rusia recurge frecvent la tactici hibride, combinând mijloace militare, informaționale și cibernetice, iar tranziția sa către conflicte convenționale reflectă atât strategii asumate, cât și percepții eronate asupra mediului internațional. În final, dinamica relațiilor bilaterale este profund influențată de diferențele fundamentale în viziunile asupra lumii ale celor două actori.

Lucrarea este structurată în patru capitole, fiecare beneficiind de un cadru teoretic și metodologic propriu, adaptat specificului subiectului investigat. Construcția capitolelor urmărește, pe cât posibil, o abordare comparativă „în oglindă”: pe de o parte, analiza sistemului

decizional al Uniunii Europene în domeniul politicii externe și evaluarea, prin metode de cercetare specifice, a impactului pe care diferitele categorii de elite îl exercită asupra acestuia; pe de altă parte, examinarea sistemului decizional al Federației Ruse și a rolului elitelor în configurarea politicii sale externe.

Această abordare simetrică este completată de două studii de caz asupra unor evenimente recente și deosebit de relevante. Primul vizează Uniunea Europeană și analizează decizia din anul 2025 privind instituirea **Facilității de Reformă și Creștere pentru Republica Moldova**, ilustrând modul în care elitele europene au influențat procesul decizional. Al doilea se concentrează asupra Federației Ruse și examinează **Decizia de a lansa invazia militară asupra Ucrainei în 2022, cu accent pe rolul și influența elitelor ruse în adoptarea acestei decizii majore de politică externă**.

Capitolul I: Structuri instituționale, elite politice și poziții naționale în politica externă a Uniunii Europene

Acest capitol examinează politica externă a Uniunii Europene, concentrându-se pe mecanismele instituționale și actorii care îi influențează direcțiile. Uniunea Europeană s-a dezvoltat prin consolidarea unor instituții fundamentale, precum Comisia Europeană, Consiliul European, Parlamentul European și Curtea de Justiție, care asigură atât funcționarea eficientă, cât și dezvoltarea cadrului juridic și politic necesar integrării europene. Aceste structuri facilitează cooperarea între statele membre și implementarea politicilor comune.

Perspectiva instituționalistă, susținută de cercetătoarea Natalia Zaslavskaya, oferă un cadru util pentru analiza politicii externe a UE și a relațiilor sale cu Rusia, evidențiind rolul instituțiilor în modelarea comportamentelor politice și sociale. Diferitele forme ale instituționalismului — rațional, istoric și sociologic — furnizează perspective complementare asupra modului în care instituțiile europene influențează procesul decizional, gestionează conflictele și contribuie la integrare, prin reducerea costurilor de cooperare, menținerea normelor istorice și socializarea actorilor implicați¹.

Capitolul prezintă o analiză a evoluției sistemului decizional al UE, de la Tratatul de la Paris semnat în 1951 până în prezent, și al impactului pe care acest sistem îl are asupra

¹ Natalia Zaslavskaya, „(Neo) Instituționalism”, în Tatiana Romanova, Maxine David (Eds.), *The Routledge Handbook of EU-Russia Relations*, Routledge, 2021, p. 93, accesat pe 28 august 2024 disponibil la <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781351006262-11/neo-institutionalism-nataliazaslavskaya>

politicii externe și al poziției UE cu privire la Federația Rusă incluzând și diversele perspective cu privire la conceptul de dinamism. Adepții interguvernamentalismului văd schimbările în structura instituțională a UE ca rezultatul unor negocieri între statele membre, desfășurate gradual la nivel înalt. În contrast, neo-funcționaliștii, inspirați de conceptul de „spillover” al lui Jean Monnet², consideră această evoluție un proces continuu care a generat noi actori supranaționali și transnaționali, capabili să influențeze și să modeleze designul instituțional al Uniunii Europene.

În prezent, UE dispune de un cadru instituțional complex, format din 7 instituții principale, multiple organisme și agenții descentralizate, fiecare având roluri executive, legislative, judiciare sau financiare. Funcționarea și competențele acestor instituții sunt reglementate prin tratatele UE, dar în practică unele încearcă să-și extindă atribuțiile dincolo de cadrul formal, ceea ce a generat solicitări recente de revizuire a tratatelor. Folosind tehnici de bricolaj discursiv, instituțional și bugetar, Comisia Europeană și-a extins influența în domenii interguvernamentale, precum politica externă și de securitate, fără modificarea tratatelor, corelându-le cu competențe existente, precum piața internă. Prin articolul 114 din TFUE, a justificat inițiative precum Programul European pentru Industria de Apărare, consolidând astfel baza industrială de apărare a UE și a statelor membre. În mod similar, Parlamentul European, în ciuda competențelor sale limitate în politica externă și de securitate, a căutat să influențeze acest domeniu prin instrumente indirecte, cum ar fi dezbaterile plenare, rezoluțiile din proprie inițiativă și presiunea publică asupra instituțiilor europene. Deși nu poate legifera direct în acest domeniu, decât foarte rar, Parlamentul a reușit să impună teme pe agenda publică, în special prin rezoluții privind drepturile omului și situațiile din țări terțe. Conform arhivelor PE cu privire la Rezoluțiile Parlamentului European privind drepturile omului la nivel global, printre primele rezoluții ale PE referitoare la Uniunea Sovietică datează din anul 1973³, fiind urmate de o serie de rezoluții în anii 1977-1978⁴. În

² Kevin Featherstone, "Jean Monnet and the democratic deficit in the European Union", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32, 1994, p.167, accesat pe 5 decembrie 2023, disponibil la https://www.researchgate.net/publication/23522727_Jean_Monnet_and_the_%27Democratic_Deficit%27_in_the_European_Union.

³ European Parliament, "Debate with resolution after the oral question 1/73 on EC relations with USSR and Comecon", 1973, accesat pe 1 noiembrie 2024, disponibil la <https://aei.pitt.edu/56418/1/BUL098.pdf>.

⁴ European Parliament, "Resolution on the abuse of psychiatric medicine in the USSR", 1977, p. 274, accesat pe 1 noiembrie 2024, disponibil la <https://aei.pitt.edu/36053/1/A2375.pdf>; European Parliament, „Report drawn up on behalf of the Political Committee on the situation of the Jewish community in the Soviet Union, Rapporteur: Mr. Cornelis Berkhouwer”, PE0 AP RP/POLI.1961 A0-0430/78, 14 November, 1978, accesat pe 1 noiembrie 2024, disponibil la http://www.eprs.sso.ep.parl.union.eu/eprs/auth/en/product_2.html?id=100125&ref_id=2385&src=2&q=id%3A100125%2BAND%2Bsrc%3A2.

relația cu Federația Rusă, Parlamentul a adoptat peste 20 de rezoluții în legislatura 2019–2024, dovedind un interes constant și activ în modelarea politicii externe a Uniunii. După invazia rusă din 2022, Parlamentul, sub conducerea președintei Roberta Metsola, a devenit o voce puternică în susținerea Ucrainei, fiind prima instituție europeană care a cerut acordarea statutului de candidat Ucrainei și primul for european care s-a adresat Radei Supreme⁵. Paradoxal, deși are competențe limitate, comisia AFET este cea mai mare și influentă din Parlamentul European, adoptând anual rapoarte și rezoluții privind politica externă și de securitate și audiind oficiali relevanți ai UE. Astfel, în ciuda limitărilor juridice, Parlamentul European a devenit un actor influent în politica externă a Uniunii.

Politica externă a UE reprezintă ansamblul acțiunilor și politicilor prin care Uniunea își gestionează relațiile cu actorii internaționali, promovând valorile și interesele sale. Aceasta este definită într-un sens larg, incluzând atât Politica Externă și de Securitate Comună (PESC), cât și alte politici cu dimensiune externă, precum comerțul sau energia. Instituită oficial prin Tratatul de la Maastricht (1993) și consolidată prin Tratatul de la Lisabona, PESC rămâne un domeniu cu o puternică dimensiune interguvernamentală, unde deciziile sunt luate cu unanimitate și instituțiile europene au un rol limitat. Un exemplu emblematic al dificultăților UE de a adopta o poziție comună este relația cu Rusia, unde interesele și percepțiile divergente ale statelor membre au împiedicat o politică externă coerentă. Deși instituțiile europene au fost consolidate în timp, deciziile privind Rusia rămân adesea marcate de dezacorduri interne. Pentru a înțelege aceste dinamici, se impune o abordare teoretică mixtă care combină perspectivele instituționale cu realismul neoclasic, luând în considerare factori precum percepția elitelor, traumele istorice, cultura politică și capacitatea de mobilizare a resurselor interne. Această abordare explică de ce, în ciuda unei arhitecturi instituționale elaborate, UE întâmpină dificultăți în a formula și implementa o politică externă eficientă și unitară, mai ales în raport cu actori majori precum Rusia.

Prin intermediul metodei poziționale și decizionale au fost identificate elitele la nivel european cu impact în politica externă a UE. Pentru a asigura rezultate cât mai consistente, metoda decizională a fost utilizată în examinarea diferitelor dimensiuni ale politicii externe a Uniunii Europene: de la decizia privind aplicarea sancțiunilor și procesul de extindere cu noi state membre, până la negocierea acordurilor comerciale, respectiv cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și al Politicii Externe și de Securitate Comune

⁵ Steven Van Hecke, Emek M. Uçarer, "The EU's Foreign Policy Toolbox: Conflicting Approaches and New Challenges", Policy Brief 3, *College of Europe*, 2022, accesat pe 7 septembrie 2024, disponibil la <https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/CEPOB%203-22.pdf>.

(PESC). Aplicarea metodei decizionale în identificarea elitelor cu impact în PESC a adus în prim plan rolul extrem de important și de multe ori ignorat al Coreper II. În cadrul Consiliului Uniunii Europene, procesul de negociere implică mai multe niveluri, începând cu grupurile de lucru specializate (inclusiv cele geografice), continuând cu grupul informal Antici, care stabilește agenda săptămânală a Coreper II, și culminând cu Coreper II, unde ambasadorii, reprezentanții permanenți ai statelor membre, ajung la acorduri de principiu ce pregătesc deciziile finale ale miniștrilor. Deși adesea ignorat în literatura de specialitate din cauza vizibilității reduse, Coreper II are un rol esențial în stabilirea agendelor Consiliului European și al Consiliului Afaceri Externe, iar reprezentanții permanenți joacă un rol-cheie în coordonarea pozițiilor naționale, în special în contexte politice interne complexe, cum sunt guvernările de coaliție. Prin întâlniri fizice regulate și rețele informale, aceștia influențează decisiv procesul decizional, iar acordul lor asupra unui dosar permite includerea acestuia pe „lista A”, ceea ce duce la adoptarea sa fără dezbateri, chiar și în formate ale Consiliului diferite de cele responsabile de subiect. Altfel spus, o decizie de politică externă, dacă trece de Coreper II o să fie aprobată la următoarea ședință de Consiliu, chiar dacă aceasta este în format Agricultură și Pescuit, Mediu, Afaceri Interne sau orice alt format ce nu ține de politica externă. Consiliul funcționează ca o entitate juridică unică, iar oricare dintre cele 10 configurații poate decide asupra unui act din sfera altei configurații. Aproximativ două treimi din deciziile Consiliului sunt luate astfel. Reprezentanții permanenți au influență și dincolo de Consiliu, colaborând cu europarlamentarii și oferind orientări pentru voturile importante din Parlamentul European care afectează statele membre.

În continuare este prezentat un studiu de caz ce analizează influența elitelor politice și diplomatice asupra deciziei UE de a adopta Facilitatea de Reformă și Creștere pentru Republica Moldova în anul 2025, un sprijin financiar major de 1,9 miliarde euro destinat să susțină parcursul european al țării și să contracareze influența Rusiei în regiune. Alegerea acestui studiu de caz se bazează pe relevanța sa strategică pentru vecinătatea estică și pe faptul că acest regulament a fost decis prin procedura legislativă ordinară permițând examinarea elitelor atât la nivel de Parlament European cât și la nivel de Consiliu.

La nivelul Parlamentului European au fost responsabile 2 comisii parlamentare, BUDG și AFET, iar raportorii principali și cei din umbră, majoritatea provenind din state cu interese strategice în regiune (România, Polonia, țări baltice), au susținut o poziție comună favorabilă Republicii Moldova, reușind să îmbunătățească propunerea inițială a Comisiei Europene prin creșterea finanțării și accelerarea prefinanțării. În Consiliu, negocierile s-au desfășurat sub președinția Ungariei (la nivel de CoreperII) și Poloniei (la nivel de tirlog).

Poziția Consiliului a fost stabilită în Coreper II pe 11 decembrie 2024 (neajungându-se la nivel de Miniștri de Externe) și a fost trecută pentru adoptare fără discuții, pe lista A a agendei Consiliului din 17 decembrie 2024 (în formatul Afaceri Generale).

Rezultatul final a fost un pachet financiar robust, cu o finanțare nerambursabilă crescută și o prefinanțare mai mare, conceput nu doar pentru reformele interne din Moldova, ci și ca instrument strategic de diminuare a influenței Rusiei. Studiul evidențiază modul în care elitele europene au influențat decisiv procesul legislativ complex, demonstrând importanța coordonării între actorii instituționali și politici în definirea politicii externe a UE.

Acest studiu de caz a evidențiat interacțiunea complexă dintre actorii instituționali și politici și a subliniat că procesul decizional în politica externă a UE a fost unul nuanțat, cu influențe directe și indirecte exercitate pe multiple niveluri. Din acest motiv, din acest capitol nu au fost omiși actorii cu influență indirectă, iar analiza s-a concentrat și asupra partidelor politice și grupurilor politice europene precum și asupra pozițiilor naționale ale statelor membre.

Numărul de europarlamentari pentru fiecare stat membru este stabilit conform Tratatului privind Uniunea Europeană, reflectând principiul proporționalității degresive și populația fiecărei țări. Europarlamentarii joacă un rol esențial în conturarea pozițiilor Parlamentului și în procesul legislativ, influențând politicile UE, inclusiv politica externă prin votarea rezoluțiilor și numirilor în posturi-cheie precum Președintele Comisiei Europene sau Înalțul Reprezentant pentru Afaceri Externe. Grupurile politice europene, care regroupează europarlamentarii după orientări ideologice, au o influență majoră în configurarea agendei plenare și a pozițiilor politice adoptate. În mandatul 2019-2024, principalii actori pro-europeni (EPP, S&D, Renew și Verzii) au deținut majoritatea, însă au pierdut semnificativ din influență în noua legislatură. 2024-2029, față de legislatură anterioară, ceea ce a facilitat ascensiunea grupurilor de extremă dreaptă și stânga, cum ar fi „Patrioții pentru Europa” și ESN, care au crescut numeric, dar au fost blocați în obținerea unor poziții de conducere printr-un „cordon sanitar” informal instituit de celelalte grupuri politice.

Analiza voturilor pe rezoluții și pozițiilor adoptate în dezbaterile din plen, în special în contextul relațiilor UE cu Rusia după invazia din 2022, evidențiază o convergență surprinzătoare între grupurile de extremă stânga și extremă dreapta în opoziția față de sancțiunile impuse Rusiei și în respingerea sprijinului militar pentru Ucraina, deși argumentele și motivele ideologice diferă. În contrast, grupuri ca ECR, influențate de partide naționale pro-Ucraina, au menținut o poziție ferm anti-rusă. De asemenea, intervențiile în plen arată că, deși afilierea politică oferă o indicație generală asupra poziției, membrii pot

adopta poziții distincte influențate de interesele naționale. Mai mult, europarlamentarii din țările baltice și nordice manifestă o unitate clară anti-rusă, determinată de experiențele istorice și temerile de securitate, indiferent din ce grup politic fac parte. Aceste dinamici și voturi reflectă complexitatea influenței partidelor politice asupra politicii externe europene și rolul esențial al elitelor în conturarea agendei UE față de Rusia.

Pozițiile statelor membre sunt și ele divergente de-a lungul timpului: Austria, Ungaria, Italia favorizează dialogul; Germania oscilează între interese economice și fermitate; România, Polonia și Balticele promovează o linie dură; Franța menține o poziție ambiguă; altele (Spania, Irlanda, Malta) rămân periferice. Totuși războiul din Ucraina a adus schimbări de poziții, cea mai spectaculoasă fiind poziția Franței, singurul stat membru al UE care deține atât statutul de putere nucleară, cât și poziția de membru permanent în Consiliul de Securitate al ONU, ce a început să susțină în mod activ aderarea Ucrainei la NATO – aspect evidențiat la summitul NATO de la Vilnius –, dar și aderarea acesteia la Uniunea Europeană, printr-o schimbare de poziție față de politica de extindere a UE.

Capitolul oferă o analiză comparativă a politicii externe a Uniunii Europene și a Federației Ruse în vecinătatea apropiată, concentrându-se asupra statelor precum Moldova, Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Ucraina și Belarus. De asemenea, include o examinare comparativă a abordărilor celor două actori în regiunile separatiste din Europa de Est și Caucazul de Sud, evidențiind diferențele strategice în zone precum Abhazia, Osetia de Sud, Transnistria, Nagorno-Karabakh, Donețk și Luhansk.

Influența Rusiei în aceste regiuni este complicată și uneori contestată de elitele locale, care caută diversificarea relațiilor externe, chiar și în zone sprijinite de Moscova. În general, statele post-sovietice din vecinătatea Rusiei aspiră să-și consolideze suveranitatea, uneori chiar și Belarusul, considerat cel mai apropiat aliat politic și economic al Rusiei, manifestând astfel o anumită autonomie.

Războiul din Ucraina a fost un factor disruptiv major, accelerând schimbările politice și de securitate în regiune. Pentru unele state, precum Armenia și Moldova, reprezintă o șansă de a se detașa de influența rusă, în timp ce altele, precum Georgia, urmăresc mai degrabă echilibrarea relațiilor externe și consolidarea securității naționale, inclusiv prin menținerea unor legături economice cu Rusia.

Regiunile cu populații rusofone semnificative, precum Osetia de Sud, Luhansk sau Transnistria, au o importanță strategică majoră pentru Moscova, care, în unele cazuri, a recunoscut internațional independența entităților separatiste. Poziția Rusiei în aceste conflicte

este determinată nu doar de factori etnici sau istorici, ci și de echilibrul regional de putere, relațiile cu alte state și dinamica internă a elitei politice ruse.

În Nagorno-Karabakh, Rusia a preferat menținerea relațiilor bune cu Azerbaidjanul și Turcia, adoptând o politică pragmatică. În Georgia, Rusia a recunoscut independența Osetiei de Sud și Abhaziei după ce Tbilisi a manifestat dorința de aderare la NATO. În Moldova, statutul de neutralitate împiedică alianțele militare externe, iar Rusia păstrează influență, fără a recunoaște oficial Transnistria, chiar după referendumuri locale.

Capitolul II: Geopolitica valorilor: conservatorismul rus versus liberalismul european

Capitolul II, complementar și în oglindă cu Capitolul I, care a explorat politica externă a Uniunii Europene și influența elitelor sale, se axează pe analiza politicii externe a Federației Ruse și rolul elitelor politice în conturarea acesteia. Această analiză se bazează pe cadrele teoretice ale realismului neoclasic și conservatorismului rus, în contrast cu liberalismul european, teoria elitelor și aplică metode similare celor utilizate în Capitolul I pentru identificarea și evaluarea elitelor în contextul rus. Studiul examinează structura verticală a puterii de la Kremlin și include un studiu de caz aprofundat privind influența elitelor asupra deciziei Rusiei de a invada Ucraina.

Capitolul de față subliniază componenta ideologică, utilizând Realismul Neoclasic ca reper analitic în studierea relațiilor dintre Uniunea Europeană și Rusia. Realismul neoclasic consideră politica globală conflictuală, dar, spre deosebire de realism și neorealism, integrează atât constrângerile sistemului internațional, cât și variabile interne pentru a explica politica externă. RNC respinge ideea că statele caută doar securitatea, subliniind că acestea urmăresc și influențarea mediului internațional prin instrumente diplomatice, militare, economice și normative. RNC analizează statele în funcție de particularitățile lor interne (relația stat-societate, structura instituțională, cultura strategică, percepțiile liderilor), iar politica externă este determinată în principal de puterea materială mediată însă de factori interni care pot altera legătura directă dintre schimbările sistemice și strategiile statelor. Atât realismul, cât și neorealismul trec cu vederea diferențele culturale sau de regim ale statelor, fapt ilustrat de afirmația lui J. Mearsheimer: “indiferent dacă un stat este democratic sau autocratic, acest lucru contează relativ puțin... De asemenea, nu contează prea mult cine este responsabil pentru

conducerea politicii externe a unui stat”⁶. Prin opoziție, RNC își propune să examineze circumstanțele în care politica externă este elaborată și pusă în aplicare. Realismul neoclasic se dovedește deosebit de util atunci când este combinat cu analiza politicii externe, deoarece permite explicarea variațiilor de răspuns ale statelor la schimbările structurale prin integrarea factorilor externi și interni. Exemple relevante sunt diferențele de abordare ale UE față de Rusia, schimbările politicii externe ruse înainte și după venirea lui Vladimir Putin precum și în timpul mandatelor sale prezidențiale, diversitatea pozițiilor statelor membre ale UE, precum și gradul diferit de coerență al reacțiilor la invazia Ucrainei din 2024. În această viziune, politica externă este modelată de lideri și elite decizionale, ale căror percepții asupra amenințărilor sistemice și capacitatea de mobilizare a resurselor interne acționează ca filtru intermediar între mediul internațional și decizia finală. Pentru analiza politicii externe a Federației Ruse, RNC este alegerea potrivită deoarece oferă un cadru intermediar între realismul centrat pe distribuția puterii și constructivismul axat pe identitate și percepții. RNC permite înțelegerea comportamentului Rusiei prin integrarea atât a constrângerilor sistemice obiective, cât și a interpretărilor subiective ale acestora de către elitele politice. Astfel, competiția cu Occidentul nu poate fi explicată doar prin refacerea puterii economice și militare, ci și prin deciziile strategice și percepțiile liderilor ruși, în special ale lui Vladimir Putin, fapt ilustrat de afirmația lui Michael McFaul: „Liderii contează. Un alt lider rus ar fi putut alege o altă cale.”⁷ Acțiuni precum invadarea Georgiei în 2008, anexarea Crimeei în 2014 sau sprijinirea separatistilor din Donbas reflectă atât continuitatea culturii strategice și a tendinței imperialiste a Rusiei, cât și rolul decisiv al cercului restrâns de la Kremlin și al trăsăturilor personale ale lui Vladimir Putin, inclusiv abilitatea acestuia de a manipula normele internaționale și de a mobiliza resurse interne. Totuși, un alt lider rus, deși ar fi urmat probabil linii similare de politică externă dictate de tiparul istoric, ar fi putut recurge la alte mijloace și strategii pentru a le implementa.

După destrămarea Uniunii Sovietice, politica externă a Rusiei a oscilat între continuitate și schimbări bruște, structurate de Christian Thorun în patru etape între 1992 și 2007⁸. Acestea includ o aliniere inițială față de Vest, o poziție mai asertivă și ambiguă, o

⁶ J. Mearsheimer, “Structural Realism”, în Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith (Eds.), *International Relations Theories Discipline and Diversity*, Oxford University Press 2013, p.78, accesat pe 10 februarie 2025, disponibil la https://www.academia.edu/10064301/_HIN_100504_International_Relations_Theories_Tim_Dunne_Milja_Kurki_Steve_Smith

⁷ Michael McFaul, “Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy”, în *International Security*, Vol.45, No.2/2020, p.98, accesat 5 aprilie 2023, disponibil <https://direct.mit.edu/isec/article/45/2/95/95260/Putin-Putinism-and-the-Domestic-Determinants-of>.

⁸ Christian Thorun, *Explaining Change in Russian Foreign Policy: The Role of Ideas in Post-Soviet Russia's Conduct towards the West*, Palgrave Macmillan UK, 2008, pp. 1-2.

colaborare temporară în lupta antiteroristă și, în final, o atitudine ostilă față de securitatea europeană. După 2008, odată cu conflictele din Georgia, anexarea Crimeei și războiul din Ucraina, politica externă rusă devine clar confrunțațională față de Vest.

Thorun explică aceste evoluții prin influența ideilor și percepțiilor elitelor ruse, astfel, dinamica internă a elitelor devine esențială pentru înțelegerea traiectoriei politicii externe a Rusiei.

Pentru această analiză, teoria elitelor oferă un cadru util, evidențiind concentrarea puterii în mâinile unui grup restrâns, mai ales în contextul regimului autoritar rus. Tipologia lui Pareto, cu elitele „vulpi” – manipulative și flexibile – și „lei” – autoritare și coercitive –, reflectă profilul lui Vladimir Putin, care îmbină aceste strategii pentru a-și consolida controlul⁹.

În regimul Putin, politica externă se desfășoară pe două niveluri: unul public și vizibil, format din documentele oficiale și discursul politic, și unul invizibil, dominat de un cerc restrâns de putere care controlează deciziile esențiale. Această structură verticală a puterii explică modul în care Rusia adoptă o politică externă asertivă, combinând diplomația abilă cu utilizarea forței. Momentul de început al noului mod de funcționare numit „Verticala puterii” este anul 2000, când Vladimir Putin a câștigat alegerile prezidențiale. Se consideră că această formă de guvernare este o consecință directă a alegerii lui Putin. Dacă altcineva, precum Evgheni Primakov, Grigory Yavlinsky sau Gennady Zyuganov, ar fi câștigat, modul în care „VP” s-ar fi format ar fi fost diferit.

Primakov, de exemplu, a avut o influență semnificativă ca ministru de externe, promovând o politică externă realistă, criticând apropierea de Occident și susținând o Rusie ca putere independentă. Totuși, deși multe direcții ar fi fost similare, contextul intern, resursele și imperativele politice ar fi fost diferite, ceea ce ar fi dus la alte rezultate.

Primakov nu ar fi reușit probabil să consolideze verticala puterii ca Putin, deoarece avea alianțe regionale puternice și nu a restrâns autonomia regiunilor așa cum a făcut Putin. De asemenea, Putin a construit un cerc de putere bazat pe relații personale și economice din trecutul comun în KGB și la Sankt Petersburg, ceea ce i-a permis să-și consolideze controlul.

Totodată, Primakov nu ar fi putut mobiliza tandemul Putin-Medvedev, care a asigurat continuitatea „VP”. Pe plan extern, Primakov era cunoscut pentru poziții revizioniste, iar Vestul ar fi reacționat mai ferm, în timp ce Putin a câștigat timp prin o aparentă apropiere diplomatică.

⁹ Alasdair Marshall, Patrick Brown, Udechukwu Ojiako, “The lion and fox animal spirits of Machiavelli and Pareto”, *European Journal of Social Sciences*, Vol.58, No.1, 2020, p.14, accesat pe 4 martie 2025, disponibil la <https://journals.openedition.org/ress/6226?lang=en>.

Diferențele dintre cei doi, atât la nivel psihologic, cât și în stilul de conducere și în instrumentele preferate, au fost esențiale, Primakov fiind considerat precaut, iar Putin un lider mai abil în consolidarea puterii. Reformele lui Putin, care au redus puterea legislativă și regională, au întărit controlul economic și au modificat constituția pentru a crește puterea prezidențială, au fost adaptate contextului și profilului său.

Sursele academice converg asupra faptului că, după anul 2000, Vladimir Putin a reușit să remodeleze și să controleze eficient structura de putere a sistemului politic rus. Divergențele apar însă în interpretarea acestui stil de conducere numit *putinism*: unii cercetători îl definesc drept o ideologie coerentă, în timp ce alții îl consideră o meta-ideologie. Conservatorismul rus sub Vladimir Putin devine o meta-ideologie, bazată pe ortodoxie, naționalism și respingerea liberalismului occidental. Liberalismul UE se fundamentează pe democrație, piață liberă și multilateralism. Ciocnirea valorilor este centrală: Rusia se prezintă ca apărătoare a „lumii multipolare” împotriva Europei „decadente”. Puterea rusă este concentrată în jurul verticalei prezidențiale, Constituția fiind modificată pentru extinderea mandatului lui Putin, în timp ce societatea civilă este restrânsă. Intelectualul conservator Leonid Poliakov consideră că deși Vladimir Putin nu este neapărat legat ideologic de conservatorism el este totuși perfect conectat la instinctele conservatoare ale populației ruse și la respectul pentru istorie și tradiții¹⁰.

Influența elitelor în politica externă rusă este disputată în literatura de specialitate, însă există puncte comune: Vladimir Putin este factorul central și stabil al puterii, iar elita care influențează politica externă este un grup eterogen format din siloviki, militari, oameni de afaceri și membri ai guvernului. Această elită, deși fragmentată intern, este restrânsă și stabilă pe termen lung, ceea ce asigură stabilitatea regimului autocrat. În urma aplicării metodelor de identificare a elitelor cu impact în politica externă am constata că deși membrii diferitelor elite împărtășesc un mediu profesional comun, motivațiile lor sunt mai mult legate de interese personale și supraviețuire decât de loialitatea față de grupul din care fac parte. Influența în politica externă este circumstanțială și depinde deseori de contextul geografic sau tematic (de exemplu, Igor Sechin a apărut relevant în gestionarea relațiilor energetice cu China sau Venezuela, Nikolai Patrushev este activ în Asia, iar ministrul Lavrov este activ în relațiile cu Siria.), iar deciziile referitoare la Ucraina sunt în mare parte controlate direct de Putin, cu o influență redusă a elitelor.

¹⁰ Leonid Poliakov, "The Conservatism of Konstantin Leontev in Present-Day Russia." *Russian Studies in Philosophy* Vol.35, No.2, 1996, accesat pe 5 aprilie 2023, disponibil la <https://research.ebsco.com/c/a2wb3v/viewer/pdf/ipz7qzx5mv?route=details>.

Studiul de caz asupra deciziei Rusiei de a invada Ucraina este important pentru că reprezintă cea mai semnificativă manifestare militară a politicii externe ruse recente, schimbând profund securitatea europeană. Decizia marchează o trecere de la tactici de război hibrid la un conflict deschis, iar analiza acestui caz oferă perspective asupra dinamicii interne a elitelor ruse și a modului în care acestea influențează politica externă.

În cazul invaziei Ucrainei, decizia a fost luată într-un cerc extrem de restrâns, fără consultarea unor instituții importante precum Ministerul de Externe sau Consiliul Federației. Aceasta reflectă un mod semi-personalist și opac de guvernare, unde Putin și un nucleu restrâns de elite controlează procesul decizional strategic, excluzând alte organisme oficiale.

Formal, decizia de utilizare a forțelor armate în afara Rusiei trebuie aprobată de Consiliul Federației, însă în cazul invaziei, această aprobare a fost doar o formalitate după ce decizia fusese deja luată și pregătirile militare realizate. Modificările legislative din 2009-2010 au sporit puterile președintelui în privința utilizării trupelor în străinătate, reducând controlul democratic asupra acestor decizii.

Invazia Ucrainei a fost influențată atât de viziuni ideologice și narative istorice promovate de elite, cât și de evaluări eronate ale serviciilor de securitate privind pregătirea militară a Ucrainei și reacția Occidentului. Această combinație a determinat o decizie riscantă, dar calculată, luată de un nucleu restrâns de elite din jurul lui Putin, care domină procesul decizional în Rusia.

Capitolul III: Instrumentalizarea războiului hibrid ca element de politică externă în logica elitelor ruse: între moștenire și viziunea lui Vladimir Putin

Capitolul analizează evoluția conceptului de „război hibrid” și propune o definiție operațională: o combinație complexă de mijloace convenționale și neconvenționale – militare, cibernetice, informaționale și economice – utilizate în mod integrat pentru atingerea unor obiective strategice. Sub conducerea lui Vladimir Putin, Federația Rusă a rafinat și a perfecționat acest tip de instrumentar, folosindu-l atât în vecinătatea apropiată, cât și împotriva Uniunii Europene și a NATO.

Capitolul evidențiază principalele dimensiuni ale războiului hibrid practicat de Rusia, între care se remarcă: penetrarea economică prin investiții strategice menite să creeze dependențe dar și prin folosirea livrării de resurse energetice ca instrument de coerciție; operațiunile cibernetice și atacuri asupra infrastructurilor critice și instituțiilor europene; și

operațiunile informaționale, materializate în campanii de propagandă și dezinformare. Aceste instrumente sunt analizate și prin prisma studiului de caz privind Ucraina, unde anexarea Crimeei în 2014, conflictul din Donbas și invazia din 2022 constituie exemple paradigmatică ale modului în care Rusia a combinat tactici militare tradiționale cu acțiuni hibride. Episoade precum criza de la Odesa sau conflictul din Marea Azov ilustrează gradul de integrare și coordonare a acestor mijloace.

Efectele războiului hibrid practicat de Federația Rusă au avut consecințe profunde asupra doctrinelor de securitate ale statelor membre UE și NATO, generând modificări doctrinare, apariția unor noi instituții precum și dezbateri privind aplicarea articolelor 4 și 5 din Tratatul Atlanticului de Nord. De asemenea, utilizarea sistematică a propagandei, sprijinul oferit partidelor eurosceptice și exploatarea temelor sensibile pentru opinia publică europeană confirmă caracterul multidimensional al acestui tip de război.

Un aspect extrem de subtil al tehnicilor de război hibrid aplicate de Federația Rusă, analizat în acest capitol, îl reprezintă utilizarea „controlului reflexiv” în cadrul relațiilor cu Uniunea Europeană și cu Vestul în general. Acest concept presupune influențarea din umbră, a adversarului, fără ca acesta să realizeze că este influențat, astfel încât acesta să adopte decizii care, în final, îi slăbesc propria poziție strategică. În această logică, se argumentează că unele componente radicale ale Pactului Verde European – unul dintre cele mai ample pachete legislative adoptate de UE, cu impact transversal asupra economiei, agriculturii, industriei, comerțului și politicilor sociale – ar fi putut fi stimulate indirect de Rusia prin aplicarea controlului reflexiv. Obiectivul ar fi fost diminuarea competitivității economice europene și crearea unor teme de campanie favorabile partidelor populiste și de extremă dreaptă, cu orientare anti-UE și anti-occidentală, care să beneficieze electoral de pe urma tensiunilor generate.

În ansamblu, analiza demonstrează că războiul hibrid nu reprezintă doar o strategie militară complementară, ci o doctrină coerentă de politică externă a Federației Ruse, preferată și perfecționată de Vladimir Putin, în deplină concordanță cu caracteristicile sale psihologice și stilul său de leadership. Această doctrină are un impact major asupra securității europene, asupra coeziunii interne a Uniunii Europene și asupra ordinii internaționale contemporane. Personalitatea liderului Vladimir Putin, formată în mediul KGB-ului, caracterizat prin suspiciune, control informațional și loialitate față de stat, i-a modelat profund modul de gândire și acțiune. Profilul său psihologic, definit drept cel al unui „agent coercitiv ostil cu tendințe

expansioniste” și „introvertit cu dominanță ridicată¹¹”, se distinge prin dorința intensă de control, calcul strategic, lipsă de empatie, asertivitate și o viziune maniheistă asupra lumii („noi versus ei”).

Această structură psihologică îi conferă abilitatea de a analiza în detaliu contextul și comportamentul adversarilor, anticipând și manipulând motivațiile ascunse și ambiguitățile, ceea ce permite aplicarea strategiilor hibride cu un grad ridicat de sofisticare și eficiență. În plus, un lider cu un profil de „introversiune deliberativă și dominanță ridicată” favorizează utilizarea războiului hibrid ca metodă preferată de politică externă, deoarece aceasta asigură un echilibru între prudență și influență prin acțiuni indirecte, cu riscuri controlate și costuri operaționale reduse.

Capitolul IV: Dinamica UE- Federația Rusă- o analiza cauzală pe mai multe niveluri și variante posibile de viitor

Metodele de cercetare folosite în capitolele anterioare, provenind în principal din Relații Internaționale și Teoria Elitelor, au fost esențiale pentru analiza relației UE–Rusia și a influenței elitelor politice. Totuși, din cauza caracterului imprevizibil al deciziilor politice, s-a impus integrarea unor metode din Studiile Viitorului. Potrivit prof. dr. Adrian Pop, interacțiunea dintre RI și SV reflectă o reconvergență actuală între două domenii inițial convergente, apoi divergente, pe fondul creșterii complexității globale.¹² Deși în comparație cu RI, domeniul SV este mai puțin instituționalizat, acesta deține un grad mai înalt de inovație metodologică și aplicabilitate și aduce beneficii procesului de formulare a politicii în domeniul RI. Îmbinarea RI cu SV în această teză permite explorarea unor posibile variante de viitor al relațiilor UE-Rusia, care, pe lângă contribuția teoretică la această lucrare, ar putea avea și o utilitate practică. Astfel, prin anticiparea unor evoluții posibile, și prezentarea unor variante alternative de viitor acest demers ar putea influența formularea sau ajustarea unor politici și direcții de politică externă, oferind un cadru analitic pentru o adaptare mai eficientă la schimbările din peisajul geopolitic global și pentru influențarea unui viitor dezirabil.

¹¹ Millon Personality Group, "Millon® Inventories," accesat 8 aprilie 2025, disponibil la <https://millonpersonality.com/millon-inventories/s>; Aubrey Immelman și Abby Goff, "The Post-Expansionist Personality Profile of Russian President Vladimir Putin," *Psychology Faculty Publications*, Vol 6. No3. 2017, accesat 8 aprilie 2025, disponibil la https://digitalcommons.csbsju.edu/psychology_pubs/20.

¹² Adrian Pop, "The interplay between international relations and futures studies in the complexity context", in Roberto Poli (Ed.), *Handbook of Futures Studies*, Edward, Elgar Publishing 2024, p. 387, accesat pe 2 martie 2025, disponibil la <https://www.elgaronline.com/edcollchap/book/9781035301607/book-part-9781035301607-34.xml>.

Pentru a răspunde acestei provocări metodologice, cercetarea utilizează Analiza cauzală pe mai multe niveluri (CLA), dezvoltată de Sohail Inayatullah, care explorează realitatea dincolo de evenimente și discursuri, până la structuri, paradigme și mituri profunde. Combinată cu scenarii de schimbare progresivă, această abordare oferă o viziune integrată asupra prezentului și posibile direcții viitoare ale relației UE–Rusia. De-a lungul timpului această metodă a devenit din ce în ce mai utilizată în diverse domenii și inclusiv în proiecte guvernamentale sau ale organismelor internaționale prestigioase precum ONU¹³.

CLA reprezintă un instrument valoros în cadrul analizei noastre, întrucât facilitează explorarea trecutului și prezentului din perspectiva unor posibile scenarii alternative de viitor, în loc să se limiteze la predicția unui singur viitor pe baza exclusivă a datelor empirice¹⁴. Pentru CLA viitorul este un aspect activ al prezentului¹⁵. Printre beneficiile utilizării acestei metode se numără chestionarea viitorului convențional, extinderea diversității și complexității scenariilor, precum și tranziția analizei de la un cadru superficial la unul profund¹⁶.

Analiza CLA se realizează pe 4 niveluri: *Litanie* (nivelul superficial al unei situații, ceea ce se vede la suprafață, incluzând datele cantitative, versiunea larg acceptată a unei realități); *Sistem* (cauzele fundamentale care generează situația respectivă, incluzând structuri sociale, politice și economice); *Viziune asupra lumii* (perspectivele fundamentale care modelează situația respectivă, incluzând perspective sociale, lingvistice și culturale adânc înrădăcinate, care justifică comportamentele și nu depind de identitatea actorilor implicați); *Mit/Metafora* (se analizează arhetipurile colective, imaginarul, narațiunile și poveștile subiacente care susțin o anumită situație, alimentând conștiința colectivă.). Primele două

¹³UN Global Pulse, "Causal Layered Analysis", Foresight, accesat pe 3 martie, 2025, disponibil la <https://foresight.unglobalpulse.net/blog/tools/causal-layered-analysis/>.

¹⁴ Jeanne Hoffman, "Unpacking Images of China Using Causal Layered Analysis", *Journal of Futures Studies*, Vol.16, No.3, Martie 2012, p. 2, accesat 20 februarie 2025, disponibil la <https://jfsdigital.org/articles-and-essays/2012-2/vol-16-no-3-march/article/unpacking-images-of-china-using-causal-layered-analysis/>.

¹⁵ Sohail Inayatullah, Causal Layered Analysis: Sohail Inayatullah at TEDxNoosa, 12 mai 2013, accesat pe 1 martie 2025, disponibil la https://www.google.com/search?q=a+casual+layered+analysis&sca_esv=b04edf4c6777ddf8&source=hp&ei=4JDIZ9DhHomK9u8P8DI&iflsig=ACkRmUkAAAAAZ8ie8NJpIdZ4K0exhAdpW47izheXDEkx&ved=0ahUKEwjQ0ZalwvOLAxUJhf0HHXAZAAQ4dUDCA4&uact=5&oeq=a+casual+layered+analysis&gs_l=EGdnd3Mt d2l6lhlhIGNhc3VhbCBsYXllcmVklGFuYWx5c2lzMgcQIRigARgKSKEmUABYiSRwAXgAkAEAmAGCAq ABwBKqAQYxOS40LjK4AQPIAQD4AQGYAhmgAuMSwgiFEC4YgATCAgUQABiABMICChAAGIAEG EMYigXCAgoQLhiABBDGloFwglIEC4YgAQY1ALCAGYQABgWGB7CAGgQABgWGAoYHsICCRAAGI AEGBMYYDcICCBAAGBMYDRgewgIFEAAAY7wXCAGgQABiBBiJBcICCBAAGIAEGKIEwgIFECEYoAH CAGYQABgNGB7CAGQQIRgVwgiFECEYnwWYAwCSBwYxOC41LjKgB9GdAQ&sclient=gws-wiz&safe=active&ssui=on#fpstate=ive&vld=cid:058eb286,vid:ImWDmFPfifl,st:0.

¹⁶ Sohail Inayatullah, "Casual Layered Analysis- Deepening the future", în Sohail Inayatullah ed., *Questioning the Future: methods and tools for organizational and societal transformation*, Tamkang University Press, 2005, p. 2, accesat pe 19 februarie 2025, disponibil la <http://www.metafuture.org/library1/FuturesStudies/The-Study-of-the-Future-questioning-the-future-ch-1-2007.pdf>.

niveluri sunt segmente mai ușor de perceput conștient. Nivelul cauzelor sistemice și sociale este, de regulă, locul în care se desfășoară dezbaterile politice, unde rolul statului și al altor actori și interese este analizat¹⁷. Situația prezentă și activitățile desfășurate la nivel vizibil sunt influențate de nivelurile de metafore și mit și de viziunea asupra lumii, care sunt mai profunde și mai subtile.

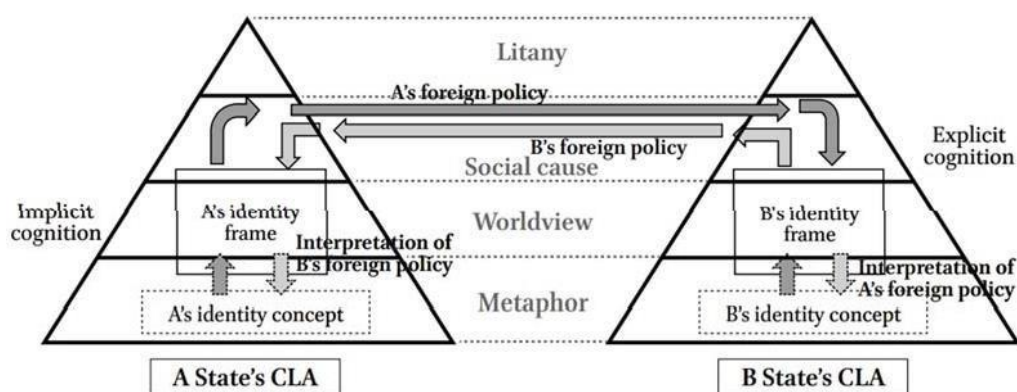
Dacă analiza s-ar limita doar la primele două niveluri, politica externă ar fi determinată exclusiv de condițiile interne și externe ale unui stat sau ale unei entități. Însă, politica externă nu este determinată exclusiv de evaluările obiective ale unui context specific, ci reprezintă și un rezultat al subiectivității, securitatea și politica externă fiind intrinsec legate de aceasta, constituind identitatea în numele căreia se manifestă¹⁸. Aceste aspecte subtile legate de subiectivitate și identitate se regăsesc în special la ultimele două niveluri de analiză, respectiv viziunile asupra lumii și metafora/mitul.

Capitolul reflectă opinia lui Park și Seo¹⁹, potrivit căreia politica externă a statului/entității A derivă din semnificațiile atribuite de cadrul identitar la nivelul metaforei, iar politica statului/entității B este interpretată prin prisma cadrului identitar al statului/entității A. În acest sens prezentăm pentru o înțelegere mai ușoară schema din imaginea de mai jos oferită de Park și Seo. Dacă identitățile dintre entități se opun, politicile externe ale celor două state sunt antagonice și duc la conflict. Chiar dacă politicile externe ale entității A și entității B nu par să se opună explicit, rezolvarea conflictelor devine dificilă atunci când conceptele implicite se ciocnesc.

¹⁷ Brian Bishop, Peta Dzidic, Lauren Breen, "Multiple-level analysis as a tool for policy: An example of the use of contextualism and causal layered analysis", *Global Journal of Community Psychology Practice* 4, p.4 2013, accesat 2 martie 2025, disponibil la https://www.researchgate.net/publication/285343795_Multiple-level_analysis_as_a_tool_for_policy_An_example_of_the_use_of_contextualism_and_causal_layered_analysis.

¹⁸ David Cambell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, University of Minnesota Press, 1992, p. 253.

¹⁹ Doyoun Park, Yongseok Seo, "Identity Frame as the Anchor of Interstate Conflicts: The Case of the United States–North Korea Denuclearization Negotiation", *International Negotiation* Vol. 27, No. 2 2022, p. 224, accesat pe 3 martie 2025, disponibil la https://brill.com/view/journals/iner/27/2/article-p215_2.pdf.

Aplicarea metodei

Litanie

La nivelul Litanie, relațiile UE–Rusia sunt definite de o dinamică vizibilă a evenimentelor, incluzând perioade de colaborare, dar și tensiuni semnificative, culminând cu invazia Rusiei în Ucraina în 2022. Această evoluție indică o deteriorare constantă a mecanismelor de cooperare multilaterală în Europa.

Sistem

Depășind analiza de suprafață de la nivelul Litanie, nivelul Sistem analizează cauzele sistemice fundamentale care contribuie la și susțin dinamica relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă. Aceste cauze includ sistemul de guvernare al fiecărei entități, cadrul legal și instituțional existent, inițiativele de politică externă ale celor două entități combinate cu interese legate de securitate, factori economici și factori demografici.

Diferențele dintre sistemele de guvernare ale Uniunii Europene și Rusiei au un impact major asupra politicii lor externe, influențând profund strategiile adoptate pe scena internațională. Aceste contraste se reflectă în viziuni divergente privind suveranitatea, drepturile omului, ordinea internațională și relațiile bilaterale. Ele determină, totodată, utilizarea unor instrumente distincte de politică externă și abordări diferite în relațiile cu alte puteri globale, generând o dinamică adesea tensionată, în care valorile democratice ale UE intră în conflict cu interesele geopolitice ale Rusiei.

La acest nivel sunt identificate falii profunde în modele economice ale celor două entități precum și vulnerabilitatea Uniunii Europene rezultată din adoptarea în raport cu Federația Rusă a paradigmei neoliberale bazată pe convingerea că intensificarea schimburilor

comerciale și a interdependenței economice diminuează riscul de conflict — o ipoteză care s-a dovedit inadecvată în contextul relației cu Federația Rusă.

Totodată, analiza evidențiază diferențele sistemice semnificative în modul în care Uniunea Europeană și Federația Rusă înțeleg și abordează conceptul de securitate. Aceste divergențe reflectă perspective distincte asupra amenințărilor, priorităților strategice și mecanismelor de protecție, influențând profund politicile și relațiile bilaterale, dar și poziționarea fiecărei entități pe scena internațională.

O altă cauză sistemică importantă, adesea trecută cu vederea în literatura de specialitate, este declinul demografic al Rusiei. Acesta afectează pe termen lung capacitatea economică, militară și socială a țării, influențând astfel stabilitatea internă și poziția sa geopolitică pe scena internațională.

Viziune asupra lumii

Analiza la acest nivel pătrunde într-o dimensiune mai profundă, susținând perspectiva larg acceptată în literatura de specialitate conform căreia viziunea asupra lumii a unei țări este un produs al culturii sale strategice. În acest context, aderăm opiniei dr. Foxall, care apreciază definiția oferită de profesorul Alastair Iain Johnston de la Universitatea Harvard, ce integrează factori precum istoria, cultura politică și geografia, considerând-o un cadru teoretic valoros pentru analiza noastră²⁰. S-a constatat că cele două entități pornesc de pe baze diferite în ceea ce privește cultura strategică: Uniunea Europeană este într-un proces de consolidare a propriei culturi strategice, în timp ce Rusia se bazează pe o tradiție strategică solidă, formată de-a lungul a secole întregi. Rusia și Uniunea Europeană prezintă abordări geostrategice fundamentale diferite, reflectate în dimensiunile și percepțiile lor asupra teritoriului. Rusia, cel mai întins stat din lume, cu o suprafață vastă ce acoperă 11% din uscatul planetei, are o cultură strategică profund ancorată în ideea extinderii teritoriale ca mijloc esențial de securitate, fiind marcată istoric de nevoia de a crea „bariere naturale” pentru protecție împotriva invaziilor. În contrast, UE, cu o suprafață mult mai redusă, se definește printr-o identitate geopolitică bazată mai puțin pe teritoriul fizic și mai mult pe valori comune și principii instituționale. Această diferență face ca UE să adopte o politică de securitate orientată spre stabilitatea regională, dezvoltare și cooperare, în timp ce Rusia prioritizează controlul teritorial și extinderea influenței pentru a-și

²⁰ Alastair Iain Johnston, “Thinking About Strategic Culture”, *International Security*, Vol. 19, No. 4, 1995, p. 38, accesat pe 2 martie 2025, disponibil la: <https://doi.org/10.2307/2539119>.

asigura securitatea. Astfel, viziunile diferite asupra spațiului geografic influențează profund strategiile și relațiile externe ale celor două entități.

Rusia și Uniunea Europeană se diferențiază profund în ceea ce privește cultura lor istorică și politică, care influențează viziunile lor asupra lumii și strategiile externe. Rusia, cu o tradiție „eternă” și o identitate construită pe continuitatea istorică, revendică un rol mesianic și o moștenire ce cuprinde expansiunea teritorială și sfera de influență asupra fostelor state sovietice, susținută de un regim autoritar și o percepție a Occidentului ca adversar ireconciliabil. În contrast, UE s-a format ca un proiect de pace și reconciliere după al Doilea Război Mondial, bazându-și identitatea pe valori comune precum democrația, drepturile omului și cooperarea internațională, promovând consensul și dialogul în cadrul unei structuri politice pluraliste. Această diferență fundamentală creează o dinamică tensionată în relațiile dintre cele două, reflectând divergente profunde în abordarea ordinii internaționale, suveranității și securității.

Războiul din Ucraina a reprezentat un moment definitoriu pentru Uniunea Europeană, marcând o ruptură clară între viziunea sa „inocentă” anterioară și o nouă abordare mult mai pragmatică și asumată în domeniul securității și apărării. Invazia rusă a expus vulnerabilitățile Europei, determinând UE să accelereze procesul de consolidare a unei culturi strategice comune, să adopte sancțiuni economice și să sprijine militar și umanitar Ucraina. Conflictul a impulsionat dezvoltarea politicilor de apărare autonome, inclusiv prin crearea unui portofoliu dedicat și inițiative de finanțare a industriei de apărare. Totodată, tensiunile în relația transatlantică, accentuate de retorica administrației Trump, au încurajat UE să își reafirme independența în politica externă. Astfel, războiul din Ucraina produce transformări în viziunea UE asupra lumii, accentuând nevoia de securitate colectivă, autonomie strategică și solidaritate între statele membre.

Mit/Metafora

Acest nivel profund al analizei în cadrul CLA reprezintă fundamentul care influențează toate celelalte planuri, bazându-se pe metafore ca instrumente esențiale în construcția teoriei și a gândirii. Metafora servește drept cadru cognitiv prin care indivizii sau grupurile interpretează informațiile, modelând astfel percepțiile decidenților asupra relațiilor internaționale. Aceasta reflectă modul în care identitățile naționale, narațiunile istorice și presupunerile culturale sunt încorporate în înțelegerea fenomenelor, justificându-se prin concepte legate de mit și simbolism, pentru a conceptualiza realitatea prin analogii cu elemente familiare.

De la începutul analizei s-a evidențiat poziția inegală a actorilor studiați: imaginarul Rusiei este adânc înrădăcinat în istorie, legând mituri, identitate națională și statut internațional, în special în relație cu Ucraina, ceea ce influențează profund strategia sa externă. În contrast, imaginarul Uniunii Europene este mai recent, fluid și marcat de diversitate, dar suferă de un deficit emoțional cauzat de natura elitistă a proiectului european, cu implicare limitată a cetățenilor, ceea ce afectează percepția publică și alimentează apeluri pentru un imaginar european care să conecteze mai bine oamenii cu procesul integrării și democratizării.

Miturile despre Rusia și Uniunea Europeană sunt construite pe baze opuse și antitetice, ceea ce generează un conflict identitar profund între cele două entități. UE promovează ideea unui spațiu sigur și un proiect al păcii, inclusiv pentru Ucraina, în timp ce Rusia susține că Crimeea este „mereu a sa” și vede Ucraina, Belarus și Rusia ca un singur popor, accentuând astfel opoziția dintre identitățile lor. Această divergență confirmă ipoteza că politici externe antagonice rezultă din cadre identitare conflictuale. Invazia Ucrainei a diminuat intensitatea unor mituri rusești, în special în UE și țările vecine, iar analiza relațiilor dintre UE și Rusia trebuie să țină cont de mai multe mituri interconectate, care influențează mentalitatea colectivă și deciziile de politică externă.

Miturile despre UE luate în calcul în analiză sunt: Mitul taurului - nașterea Europei; A treia forță; Un simbol al păcii; UE o casă departe de casă pentru ucraineni; UE este Turnul Babel.

Miturile despre Rusia luate în calcul în analiză sunt: Măreția Rusiei, provincializarea UE și recunoașterea Rusiei ca o mare putere; Ursul; Moscova-a treia Romă; Marele Război Patriotic; Popoarele din Rusia, Belarus și Ucraina formează de fapt o singură națiune și Crimeea a fost mereu a Rusiei; Cetatea asediată.

Miturile despre sistemul internațional luate în calcul în analiză sunt: Ordinea internațională bazată pe reguli vs Legea junglei; Capcana lui Tucidide.

Inayatullah susține că pentru fiecare nivel de analiză din cadrul CLA pot fi construite variante posibile de viitor, ilustrând acest lucru prin integrarea cu scenariile de schimbare progresivă²¹. Pornind de la nivelul 3, cel al viziunii asupra lumii, capitolul prezintă posibile variante viitoare generate de modificările în aceste viziuni, atât din perspectiva Uniunii

²¹ S. Inayatullah, "Scenarios for teaching and training: From being Kodaked to future literacy and futuresproofing," *CSPS Strategy and Policy Journal*, Vol.8, iulie 2020, p.37, accesat pe 22 martie 2025, disponibil la https://www.researchgate.net/publication/359501728_Scenarios_for_Teaching_and_Training_From_Being_Kodaked_to_Futures_Literacy_and_Futures-Proofing.

Europene, cât și a Rusiei. Aceste scenarii vor cuprinde patru categorii principale: absența schimbărilor, schimbări marginale, schimbări adaptive și schimbări radicale.

Variante de viitor pentru schimbarea viziunii asupra lumii – perspectiva Federației

Ruse

O parte din literatura de specialitate și din elita politică occidentală consideră că plecarea lui Vladimir Putin de la conducerea Rusiei ar putea duce la o îmbunătățire a relațiilor internaționale și la o politică externă mai puțin agresivă. Teza explică cum această presupunere este greșită și periculoasă, deoarece se bazează pe o speranță nefondată și menține pasivitatea Occidentului.

Putin are o influență majoră asupra direcției externe și interne a Rusiei, dar multe dintre ideile și valorile sale sunt profund înrădăcinate în cultura strategică rusă și împărtășite de elite și de populație. De aceea, un eventual succesor ar urma probabil politici similare, chiar dacă diferă ca stil sau intensitate. În plus, regimul actual este profund dezinstituționalizat, iar succesiunea se va face probabil în afara unui cadru democratic sau transparent. Analiza CLA a arătat că o schimbare radicală în viziunea Rusiei asupra lumii ar trebui să pornească de la o transformare a nivelului geografic al culturii sale strategice, nu neapărat de la o schimbare politică. Identitatea strategică a Rusiei a fost modelată de dimensiunea teritoriului său, iar o eventuală detașare de această percepție teritorială ar putea produce o modificare profundă a viziunii sale globale. Astfel, nu înlocuirea directă a lui Vladimir Putin ar fi decisivă, ci mai degrabă diminuarea influenței sale asupra structurii politice și teritoriale a statului rus.

Sprijinul pentru Putin rămâne foarte ridicat (88% în 2025), chiar în contextul unui război economic și militar prelungit, ceea ce reflectă nu doar propaganda, ci și o mentalitate colectivă favorabilă autoritarismului și expansionismului. Deși alte sondaje arată un nivel scăzut de încredere economică și socială, ele nu contrazic sprijinul pentru regim, ci sugerează o populație resemnată și anxioasă, dar nu revoltată.

Totuși, o înfrângere militară majoră în Ucraina ar putea reprezenta un punct de cotitură. Pe fondul diversității etnice, al nemulțumirilor sociale și al fragmentării autorității centrale, există riscul apariției unor mișcări separatiste. Regiuni precum Tatarstan, Bașkortostan, Caucazul de Nord sau Yakutia sunt identificate ca zone cu potențial separatist, fie din motive istorice, economice sau culturale. Aceste tensiuni ar putea fi amplificate de mobilizarea disproporționată a minorităților în războiul din Ucraina.

Constituția Rusiei nu permite oficial secesiunea, iar promovarea separatismului este ilegală, însă realitatea din teren și dinamica actuală sugerează că o slăbire semnificativă a regimului, alimentată de o înfrângere militară, ar putea duce la fragmentarea Federației sau la apariția de conflicte interne destabilizatoare. Deși pare dificil de imaginat dispariția Federației Ruse în forma sa actuală, istoria arată că imperiile se pot prăbuși sau transforma radical în urma unor înfrângeri militare sau umilințe naționale care generează revolte populare. Exemple relevante sunt înfrângerea în Războiul Ruso-Japonez, care a dus la revoluția din 1905 și la concesiile importante precum Manifestul din Octombrie, dar și prăbușirea Imperiului Țarist după participarea la Primul Război Mondial și Revoluția din 1917. În mod similar, eșecul URSS în Afganistan a expus vulnerabilitățile militare și a contribuit la declinul regimului sovietic. Aceste precedente sugerează că și actuala Rusie ar putea fi afectată de evenimente similare. Exemple precum Tatarstanul evidențiază potențialul separatist al unor republici, susținut de o identitate istorică distinctă, dezvoltare economică și revendicări politice anterioare. Disproporționalitatea în pierderile umane din războaie, în special în regiunile populate de minorități, accentuează nemulțumirea față de Moscova și alimentează tensiunile etnice și sociale.

Analize recente indică mai multe regiuni vulnerabile la mișcări secesioniste, de la Caucaz la Republica Sakha, unde fie domina populația non-rusă, fie există antecedente istorice ale independenței. O umilință militară în Ucraina ar putea declanșa conflicte interne, iar o Federație Rusă slăbită ar avea dificultăți în menținerea controlului asupra întregului său teritoriu. Mișcările separatiste ar putea duce la noi state cu recunoaștere internațională incertă, unele evoluând spre forme de guvernare autoritară la scară redusă, cu un impact global mai mic decât actuala structură de putere centralizată.

Această posibilă destrămare ar afecta direct echilibrul global de putere, iar Uniunea Europeană ar trebui să gestioneze riscurile generate de instabilitatea la granițele sale. Dispariția controlului central ar putea declanșa conflicte în regiunile ocupate de Rusia, cum ar fi Abhazia, Osetia de Sud și exclava Kaliningrad. Totodată, elitele ruse, aflate într-o situație disperată, ar putea recurge la decizii radicale și periculoase, inclusiv utilizarea arsenalului nuclear, într-o ultimă încercare de a menține influența și autoritatea internă.

Totuși, o tranziție controlată către o formă nouă de organizare, fie o federație autentică, fie mai multe state independente, ar putea genera oportunități pentru cooperare internațională și o relație mai echilibrată cu Uniunea Europeană. Toate aceste situații intermediare pot fi considerate componente esențiale ale nivelului Litanie și nivelului Sistem pentru un viitor caracterizat de schimbări adaptive. În acest context, structura verticală a puterii de la Kremlin,

ar fi înlocuită de un vortex al haosului, în care fluxurile de putere devin fragmentate și haotice. Această tranziție ar avea implicații semnificative pentru sistemul internațional, cu multiple consecințe atât la nivel geopolitic, cât și economic. Această variantă de viitor o considerăm a fi cea mai riscantă pentru Uniunea Europeană și statele membre, datorită multiplelor posibilități care ar putea genera conflicte la granițele externe UE și reconfigurări teritoriale.

Varianțe de viitor pentru schimbarea viziunii asupra lumii – perspectiva UE

Uniunea Europeană este definită astăzi de o viziune bazată pe *soft power*, promovând pacea prin valori democratice, drepturile omului și cooperare economică. Totuși, schimbările geopolitice recente, în special războiul din Ucraina, forțează UE să-și regândească rolul global. Un scenariu cu schimbări radicale ar presupune o transformare completă a Uniunii într-o federație cu armată proprie, capabilă să apere militar valorile europene și să devină un actor autonom pe scena internațională. Acest lucru ar însemna abandonarea viziunii pașnice tradiționale în favoarea uneia bazate pe putere militară. Implementarea unei astfel de schimbări ar necesita reforme profunde: modificarea tratatelor UE și a constituțiilor statelor membre. De exemplu, în Germania, atribuirea puterilor de apărare la nivel european este interzisă fără o reformă constituțională, iar în România sau Austria, armata este subordonată direct poporului și națiunii. De asemenea, există state cu politici de neutralitate (Irlanda, Austria) care ar putea refuza integrarea într-o armată europeană activă. Prin urmare, o astfel de transformare ar presupune consens larg politic și societal.

Într-un scenariu adaptativ, UE ar crea o armată europeană paralelă cu cele naționale, formată din soldați voluntari (inclusiv din țări terțe), fără modificări constituționale majore. Astfel, s-ar păstra suveranitatea statelor, iar Comisia Europeană ar putea coordona operațiuni comune strict defensive. Această armată ar funcționa în cadrul principiilor actuale ale UE și ar colabora cu NATO, asigurând o autonomie strategică mai mare fără a afecta unitatea Uniunii.

Un scenariu cu schimbări marginale presupune că doar unele state vor consolida cooperarea militară, în timp ce altele vor rămâne rezervate. Astfel, UE ar sprijini Ucraina, dar fără un efort comun puternic și coerent. Conflictul s-ar prelungi, iar relația cu Rusia s-ar deteriora, lăsând Ucraina într-o zonă gri, cu riscul unui conflict înghețat. Deși industria de apărare europeană ar crește, lipsa unei viziuni comune și fragmentarea deciziilor vor împiedica UE să devină un actor major în politica globală de securitate.

În absența oricărei schimbări, UE va rămâne blocată într-o viziune ce o face incapabilă să răspundă noii realități geopolitice. Influența sa globală va scădea, iar dependența față de SUA va crește. Intern, Uniunea se va confrunta cu tensiuni, fragmentare și ineficiență, în timp ce miturile fondatoare și ideologia de *soft power* vor deveni tot mai irelevante. În acest scenariu, UE riscă să fie marginalizată și să nu mai poată susține o soluție reală pentru Ucraina sau pentru securitatea continentală.

Concluzii

Prezenta teză a analizat în profunzime dinamica relațiilor dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă în spațiul vecinătății comune, subliniind rolul central al elitelor politice și al percepțiilor colective în modelarea acestor interacțiuni geopolitice. În timp ce Rusia, printr-o conducere centralizată și autoritară, percepe vecinătatea ca o zonă tampon strategică și o sferă de influență istorică, Uniunea Europeană, fragmentată instituțional și condusă de elite variate, promovează o agendă de extindere democratică și economică. Această disonanță de viziuni a alimentat un climat tensionat, adesea de tip „joc cu sumă zero”, în care state precum Ucraina, Moldova și Georgia au devenit spații de competiție și confruntare indirectă.

Lucrarea evidențiază că, în Federația Rusă, decizia în materie de politică externă este profund personalizată, centralizată în jurul președintelui Vladimir Putin și susținută de o rețea restrânsă de elite loiale, într-un sistem opac și vertical. Aceste elite utilizează politica externă nu doar ca instrument strategic, ci și ca mijloc de legitimare internă și consolidare a regimului. În contrast, UE funcționează într-un cadru democratic, dar fragmentat, în care coerența și eficiența decizională sunt adesea limitate de divergențele dintre elitele naționale și cele supranaționale. Astfel, politica externă devine o expresie a identităților colective, a temerilor și aspirațiilor naționale, modelată de percepții istorice, strategii de supraviețuire a regimului și constrângeri sistemice, într-un context internațional din ce în ce mai volatil.

În contextul extinderii Uniunii Europene și al NATO, Rusia își formulează strategia externă ca răspuns la percepțiile de insecuritate, apărându-și sfera tradițională de influență. Războiul hibrid devine principalul instrument prin care Moscova își proiectează puterea, evitând confruntarea militară directă. Acesta presupune tactici precum manipularea informațională, susținerea mișcărilor separatiste și infiltrarea structurilor statelor-țintă. Sub conducerea lui Vladimir Putin, care își fundamentează stilul politic pe metodele KGB și pe o ideologie conservatoare, acest tip de conflict reflectă preferința pentru ambiguitate, negare plauzibilă și subversiune strategică.

Aplicarea războiului hibrid este adaptată contextului fiecărui stat din vecinătatea Rusiei. Moscova a utilizat diverse tactici pentru a influența conflictele separatiste din Georgia, Moldova sau Nagorno-Karabakh, alegând uneori recunoașterea entităților separatiste, iar alteori menținerea ambiguității. Războiul din Ucraina a marcat o schimbare majoră, de la strategii indirecte la confruntare militară deschisă, generând re poziționări regionale și oferind statelor din fostul spațiu sovietic prilejul de a-și reafirma suveranitatea. Totodată, elita rusă încearcă să-și mențină controlul intern prin promovarea unei meta-ideologii conservatoare, dar este provocată de schimbările demografice și de posibila pierdere a legitimității.

La nivel european, războiul hibrid practicat de Federația Rusă precum și războiul din Ucraina, au determinat o reevaluare profundă a politicii externe și de securitate a Uniunii Europene. UE s-a confruntat cu limitările impuse de caracterul său interguvernamental și de diferențele de percepție față de Rusia în rândul statelor membre. Totuși, conflictul a reactivat procesul de extindere, mai ales spre est, și a stimulat cooperarea în domeniul apărării. Deciziile de politică externă sunt influențate nu doar de arhitectura instituțională, ci și de percepțiile elitelor, de dinamica internă a partidelor politice și de presiunile geopolitice externe, în special în raport cu SUA, China și securitatea energetică.

Lucrarea analizează relația complexă dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă prin prisma mai multor teorii politice, în special realismul neoclasic, care explică cum politica externă a Rusiei este influențată nu doar de constrângerile internaționale, ci și de ideologiile și dinamica internă a regimului de la Kremlin. Conservatorismul promovat de Putin și elitele ruse funcționează ca o metaideologie strategică ce justifică o poziționare antagonică față de Vest, văzut ca un model decadent și periculos. Deciziile, precum invadarea Ucrainei în 2022, deși aparent iraționale din perspectiva rațională clasică, sunt înțelese ca instrumente de supraviețuire politică și consolidare internă.

Conflictul dintre UE și Rusia este profund afectat de o „capcană maniheică”, în care ambele părți se văd reciproc ca reprezentanți ai unor valori absolute și opuse, reducând astfel posibilitatea dialogului și împingând relațiile spre o confruntare ce acceptă doar o victorie totală. Politica externă a Rusiei reflectă mai degrabă o luptă internă pentru putere decât un calcul strategic clasic, iar tensiunile actuale sunt intensificate de percepțiile și identitățile construite de elitele politice din ambele tabere. Această dinamică face dificilă găsirea unor soluții pragmatice și menține un climat de confruntare continuă.

Viitorul relației dintre Uniunea Europeană și Rusia depinde de capacitatea ambelor părți de a-și schimba radical viziunile asupra lumii. Pentru UE, acest lucru ar putea însemna adoptarea unei poziții mai puternice și militare, în timp ce Rusia ar trebui să își reevalueze

identitatea și rolul său global, mai ales în urma unui posibil eșec militar. Schimbările profunde necesare implică o redefinire a paradigmelor politice și identitare, iar succesul acestei transformări va determina dacă cele două entități vor putea depăși rivalitatea și vor construi o arhitectură de securitate europeană stabilă în secolul XXI.